

Entrevista

Miquel Pujol,

Mossèn Pujol fa cinquanta-un anys que és el rector de Vilafant. A més de les seves activitats pastorals –com li agrada a ell de remarcar–, ha estat professor de quasi totes les matèries de lletres i religió a tots els centres d'ensenyament mitjà de la veïna Figueres: l'Institut Ramon Muntaner, a la Salle, a les franceses i a les escolàpies. I també, com a erudit, ha publicat una sèrie de treballs confegits després d'exhumar molta documentació dels arxius, sobretot de la Corona d'Aragó, del Diocesa de Girona i de Castelló d'Empúries.

Em rep al despatx-biblioteca que té als baixos de la rectoria, veïna del temple del segle XII consagrat a sant Cebrià; arribo a dos quarts de cinc de la tarda, poc abans que caigui a la comarca el diluvi de setembre. L'estança, plena de llibres, documents i papers està moblada amb aquella austeritat característica que gasten o gastaven els nostres capellans de poble savis i estudiosos; ens asseiem en dues butaquetes de vímet a banda i banda d'una taula rodona que tant podria servir per escriure com per sopar-hi. Mossèn Pujol és un home atent i de tracte plàcid. Des que sap que ha de ser entrevistat es mostra encuriós, escèptic i divertit; és ell mateix qui enceta l'entrevista:

–Així que la *Revista de Girona*. Ja m'agrada, perquè aquesta gent treballa per al testimoni, per a la memòria, per a la història. La premsa actual en general és un patiment, tot té un aire d'urgència. Sembla que hi ha d'haver notícies, les que siguin, i que si no n'hi ha, cal inventar-les. Oscar Wilde ja va fer la caricatura del periodisme tot distingint entre la literatura periodística i la literatura: deia que si aquesta no la llegeix ningú, l'altra és il·legible.

–Podríem començar per la seva infància...
–Vaig néixer molt matiner, a la vila de Castelló d'Empúries: eren les 4

del matí del dia 22 de gener de 1927, dia de sant Vicenç. Els de la meva família eren pagesos i me'n sento content, perquè això em va permetre estar de seguida en contacte amb la terra, jugar amb escarabats i formigues, conèixer el nom d'ocells i de plantes... Ja més fet, vaig treballar una mica al camp per ajudar el meu avi quan el pare va haver d'anar a la guerra. Aquest contacte amb les coses de la pagesia, més els posteriors estudis eclesiàstics, em van permetre, com a mossèn Cinto Verdager, i dit sigui amb tota modèstia, lligar la vocació religiosa amb el moll de la

JOAN FERRERÓS

FOTOS: PERE DURAN

capellà, professor i erudit

terra, a la vegada que amb l'exercici intel·lectual.

Vaig tenir una germana que s'ha casat dues vegades: amb el primer marit va tenir dos nois; va enviuadar i al cap d'un temps es va tornar a casar amb un jove de Segòvia molt treballador, que era el mosso de casa, i han tingut quatre fills més: dues noies i dos bes-sos. Entre tots, sis fills.

—Al seu temps era relativament corrent que una criatura volgués ser capellà.

—Sempre m'ha estirat el món —l'ambient— religiós. T'explicaré un fet. La meua mare, casada a Castelló,

era de Riumors, i per la festa major hi anàvem amb la meua germana, tots tres, a peu o en carro uns dies abans; després venia el pare. Recordo el sarau, sobretot el ball que es feia a can Pepet, al davant de casa; i, al revés que els meus cosins de Riumors, que eren grans balladors, jo no hi tenia cap interès; fins i tot a la mare li sabia una mica de greu que em volgués quedar a casa. I què m'hi retenia? Doncs l'àvida lectura d'una història sagrada molt voluminosa. També m'influí el meu avi castelloní, Pujol Toleguera, que era molt devot.

—Les vel·leitats culturals, també arrenquen d'aquesta època?

—Aquest mateix avi tenia una paleografia de Paluzie, petita, i jo, tot i no entendre-hi res, sentia la necessitat de desxifrar la gran varietat de lletra manuscrita que mostrava.

I Déu n'hi do l'ambient de casa: al meu pare, pagès, se li podia parlar de qualsevol personatge històric, literari, artístic, perquè de petit havia tingut un molt bon mestre, Barceló, que els havia iniciat molt bé al coneixement i a la lectura. Un detall del meu pare: quan va anar a la mili, que ja era casat, els primers diners que va estalviar els

esmerçà en la compra del diccionari d'en Calleja, il·lustrat en color i amb mapes desplegable; també enviava llargues cartes a la meva mare, i escrivia un dietari. Segurament aquesta manera de ser em devia influir.

—Les famílies solien enviar el fill segon al seminari, però vostè era l'hereu, el destinat previsiblement a succeir el pare...

—D'una banda nosaltres érem només masovers, uns pagesos petits; de l'altra els meus pares van tenir sempre un gran respecte per la meua vocació: ja de molt petit van deixar-me ser «avantguardista», que era el grup dels infants dins del fejocisme [Federació de Joves Cristians, branca d'Acció Catòlica], moviment impulsat a Castelló per la parròquia. M'agradava molt.

(En aquest moment espetega un gran tro, d'un llamp caigut a tocar, i mossèn Pujol exclama rialler: «quina meravella, això és poesia, és Jupiter tonnante!»).

—A quina escola va anar?

—Després de la guerra tenia dotze anys i vaig ser el primer castellaní que inicià els estudis de seminarista. Abans havia anat als germans gabrielistes, que venien de França i portaven l'ordre i el rigor de la pedagogia d'aquell país. Com que eren a tocar de casa i només havia de travessar el carrer, em van admetre quan només tenia dos anys; de llavors recordo la gran massa humana del director, amb la gran botonada de la sotana que li recorria la panxa hemisfèrica del coll a baix, des d'on jo me'l mirava, i que em deia com una mena de gràcia tot parant la mà: «Pica aquí, Michel!». Després va venir l'escola pública, que comptava amb un mestre molt fluix que es deia Buixeda —i la Pi, que era més mestra— i nosaltres estàvem acostumats al rigor, la disciplina i l'aprofitament dels gabrielistes: quan acabàvem el poc que ens feia fer, ens feia llegir *tebeos* d'un piló que n'hi havia, ben rebregats... això no ho enteníem. Just després de la guerra va venir mossèn Xuclà, Pere Xuclà.

—Mossèn Xuclà és el que li deien...

—Sí, sí, *mossèn duro*. De gran zel i empenya, va estar un any a Castelló abans d'anar a Figueres, però va fer la impressió que n'hi havia estat vint-i-cinc, d'anys, de tantes iniciatives que promogué. Acolí amb gran afecte els qui volíem ser capellans; jo, com he dit, vaig ser el primer. Després va venir en Massot, en Vidal, l'Eduard Simon, que va morir de rector a Capmany... Per Pasqua mossèn Xuclà va ser destinat a Figueres; Castelló era preceptoria de llatí, la qual cosa volia dir que podíem fer el curs preparatori al poble; és així que, per preparar-nos

«El comitè d'Orriols va assassinar alguns prohoms de Castelló i també va matar capellans. Jo era una criatura i tot això em féu un gran impacte»

millor, vam anar en bicicleta a Figueres a fer classe de llatí amb mossèn Xuclà. L'examen va ser al seminari i el següent curs ja el vam fer a Girona.

—Com va viure la Guerra Civil?

—El comitè d'Orriols va matar molts castellanins. Va assassinar alguns prohoms de Castelló a Fallines, i també va matar capellans. Mossèn Tomàs, popularíssim amb els joves, era com aquells capellans americans: ens feia cine, fèiem teatre, féu un camp de futbol de debò...; a aquest, juntament amb mossèn Lluís, un altre capellà que portava els grans, els mataren a la «sala dels boigs» de l'hospital; al rector, mossèn Bonacasa, l'assassinaren a la carretera de Cadaqués, i al xantre mossèn Calvet i a l'organista mossèn Serratosa també els mataren... Jo era una criatura i tot això em féu un gran impacte; a Castelló ja hi havia hagut molta violència: per les eleccions estripaven amb unes forquetes el ventre a en Gelabert, la Guàrdia Civil havia de patrullar a cavall i amb el sabre desembeinat, les urnes resultaven trencades cada dos per tres... Hi havia l'alcalde, que era Bordas de la Cuesta, però no hi vull entrar més perquè tot això ja està explicat.

—I al seminari, com va anar?

—M'hi vaig trobar feliç. Hi havia un ambient d'estudi, de companyonia; parlàvem en català, que en gran manera es va mantenir perquè l'Església no el va deixar mai. A partir de 1939 les vocacions van augmentar i dels vint-i-cinc del nostre grup, el primer, passàrem a grups de vuitanta. Les classes eren magistrals. La vida litúrgica era intensa: recordo molt les vespres litúrgiques del diumenge, que les vivíem amb gran goig, tant com aquell qui està en companyia de la promesa. Hi havia professors de tota classe, de molt bons i de no tant. Recordo amb molt d'afecte el

professor d'hebreu, el doctor Vidal; el doctor Fors, de filosofia; mossèn Calzada de teologia; i d'una manera especial el professor de llatí, el doctor Estela, que era el rector i que estava molt amb nosaltres. Un dia li vaig dir que tenia un llibre, *L'homme, cet inconnu*, d'Alexis Carrel, i em va dir que precisament ell l'havia buscat i no el trobava. L'hi vaig deixar... i va trigar quatre anys a tornar-me'l! Com a estudiant m'il·lusionava molt descobrir nous horitzons; els superiors varen creure convenient que havia d'avançar un curs, i vaig fer cinquè a l'estiu. També recordo quan el seminari va deixar de ser presó i vam poder tornar-hi, o quan fèiem «seminari d'estiu» al Collell amb repassos, activitats, esports, sortides...

—També deu ser de llavors el rau-rau dels llibres...

—Vaig ser molt amic del bibliotecari doctor Bolós, que també era periodista i escrivia a l'*Àngulo* a *Los Sitios*. Em va fer dipositari de les claus durant aquell curs —era el seu ajudant— i

podia entrar a la biblioteca sempre que em convenia; uns quants vam dedicar tot un estiu a tafanejar llibres tot fent el trasllat i reordenació dels volums quan la canviaren de lloc. Amb relació a l'estudi, una de les meves aficions han estat les llengües, no per parlar-les com fa un hotelier, sinó per llegir-les. He estudiat llengües per a un ús instrumental. Itàlia i francès, per descomptat, ja de petit: la meua primera escola era «francesa»; l'anglès el vaig anar estudiant i ja llegia Mark Twain; posteriorment vaig tenir un professor australià, que es vantava d'ensenyar el *pur english*, i les classes consistien a practicar constantment tot passejant pels boscos de Cerdans, al Montseny. Després m'he dedicat a l'alemany, repeteixo, no pas per parlar, perquè, ¿amb qui hauria parlat jo, aquí tot sol, en una parròquia que no és de la costa i no hi ha estrangers? Quan ja era capellà vaig estudiar també el grec modern, que em va servir molt quan vaig visitar Grècia i Creta el 1968 en un viatge que em

vaig organitzar jo mateix. Però sobretot les llengües m'han interessat per poder llegir obres en l'idioma en què han estat escrites; de grec clàssic, de criatura, quan anava a buscar la llet, ja en repetia fragments, i ara no passa dia que no llegeixi una mica de llatí i una mica de grec, ni que sigui unes frases, per assaborir la llengua i reflexionar sobre el contingut. Essent a Grècia, he tingut el goig de veure representar *Antígona* al teatre Herodu, el reconstruït, perquè l'antic és en ruïnes i només em vaig poder asseure a la cadira de l'*hyereus* –el sacerdot–. A Creta en una llibreria vaig demanar l'obra que era més popular llavors i van recomanar-me'n una que situa l'acció durant els anys següents a la Segona Guerra Mundial i abans de la revolta dels generals, *Arnoumai* ('renuncio, desaprovo'), d'Antonis Samarakis.

–La vocació neix o es fa? Li ho demano perquè ara hi ha hagut els seminaris plens, ara són buits...

–Quant a mi, el fet era que a casa em van començar a ensinistrar a fer de pagès, sobretot quan el pare era a la guerra, però l'avi s'adonava que allò no era per a mi i que més aviat em sentia atret per l'ambient religiós i per les coses de la cultura. Per això ell, bonhomiós, em responia que deixés estar el que feia i que llegís. Les vocacions... penso que resulten d'un procés de fidelitat, de pregària, de discernir cap on et porta el Senyor. Però no són pas una crida de tipus màgic, una veu física que diu «Segueix-me!».

–On ha estat de capellà?

–Com que vaig avançar un curs, llavors era massa jove per ser ordenat –calien vint-i-tres anys– i va caldre demanar dispensa a Roma. Vaig cantar missa el juliol de 1950. Primer destí, Malgrat; mentre era a aquest

poble del Maresme, em van cridar de Girona per destinar-me, però resultà fallit: vaig tornar a Malgrat perquè el mossèn que havia de substituir-me va haver d'ocupar el lloc de mossèn Viñas, el capellà d'Empúries que va fer-se protestant. Seguiren Arenys de Mar i Sant Feliu de Buixalleu al Montseny, extens municipi que integra tres parròquies: Sant Feliu, Gaserans i Grions, i a mi em correspongué

Sant Feliu; hi vaig passar tres anys llegint molt: Papini, Chesterton..., i sobretot Marañón, els assaigs del qual llavors trobava molt bons. Tot allò d'en Pérez, el secretari de Felip II, el Don Juan, l'Amiel. I Vilafant. Van convocar oposicions, una relíquia d'aquella època, i així vaig obtenir plaça «en propietat» el 1955, fa 51 anys; durant el Concili Vaticà II vaig renunciar a la dita «propietat».

«He estudiat llengües no per parlar-les com fa un hoteler, sinó per llegir-les. No passa dia que no llegeixi una mica de llatí i de grec»

—Per què Vilafant?

—Vaig triar Vilafant perquè era prop de Figueres. I és que jo sentia l'impuls, la necessitat de fer alguna cosa més, d'ensenyar el que havia après, i ho hauria fet gratis. Des de Vilafant al principi ajudava el rector de Sant Pere de Figueres i, per consell del catedràtic doctor Albert Compte, aleshores director de l'Institut Ramon Muntaner, vaig fer tots els exàmens «civils» de l'època: revàlides, preuniversitari, cursos de filosofia i lletres amb la intenció d'esdevenir professor; en aquells anys també vaig fer amistat, entre d'altres professors, amb Ramon Reig, de dibuix. De la universitat em va interessar molt la manera més directa, menys altisonant d'estudiar la filosofia, la literatura...; vaig tenir en Blécula i en Badia, que feia classe a les nou i m'havia de llevar a les quatre per agafar el primer tren. Les ciències no m'han interessat pas gaire, tot i haver obtingut un premi al seminari per «La acción geodinámica del agua en estado sólido», un treball de geologia, però el seminari era fluix en ciències.

—Quines matèries ha explicat?

—El primer que vaig fer va ser francès i després grec. Però vaig rebre la visita del llavors bisbe Jubany i em va demanar de fer la religió; mossèn Ayats, que va anar a Blanes, em deixà la plaça i ho vaig fer molt a gust. Més tard a les escolàpies, a les franceses i a la Salle vaig fer grec, literatura, llatí, filosofia, català. Tenia un 600 per anar i venir i els diners que guanyava de professor els vaig invertir en un local aquí al poble.

Els pares s'havien fet grans i van venir a viure amb mi; llavors el meu pare em va ajudar molt perquè vaig comprar una multicopista, una Gestettner, i ell em feia les còpies. La meua mare, en canvi, va caure i va quedar impossibilitada, i tots plegats vam patir-ho

prou: vetlla a la clínica, recuperació, retorn a casa, aconduir-la... Vaig haver de plegar de l'Institut i vaig seguir durant uns anys només amb els col·legis privats. Passa el temps, la mare es mor i després vaig cuidar el pare: li agradava sortir i anàvem a veure els parents... fins que es va trencar el fèmur i ja no es va recuperar.

—Com s'ho ha fet per tenir temps per treballar com a erudit?

—N'he tingut, tot i que aquesta inclinació o tendència a les coses profanes ha estat sempre després de complir les meves responsabilitats com a rector. Quan van venir els pares, ell treballava a la fàbrica de mosaics i la mare s'ocupava de la casa. Jo feia classe a l'Institut i fou el doctor Compte qui em va proposar un treball sobre els ordes religiosos de Castelló. Vaig visitar els arxius; primer, per vacances, el de la Corona d'Aragó. Anava a Barcelona, m'hi quedava dos o tres dies... ni menjava! Després, per a la meua recerca històrica he recorregut els arxius Diocesà, de Medinaceli a Sevilla, la Biblioteca Nacional de París... A Castelló hi havia hagut els merce-

daris, franciscans, dominics, agustins, clarisses, benedictines de Sant Miquel de Crosses, a més dels ordes establerts a la propera Roses o a Empúries... Després em vaig interessar pels templers. Ja quan era petit, a casa, el meu avi a vegades parlava d'anar al «camp del temple», és a dir, al lloc on la memòria popular en guardava referència. A la Corona d'Aragó vaig trobar molt material sobre els templers; feia fotocòpies, que llavors havien aparegut i que sortien tan malament. Després a casa ho treballava. L'estudi va ser «Els templers de l'Empordà», que vaig dedicar al meu avi, publicat com quasi tot el que he fet als *Annals* de l'Institut d'Estudis Empordanesos. Ja immersit en la investigació, als arxius de Girona vaig conèixer el director Mirambell, Isidre Planas, Rosa Congost, M. Àngels Adroer, Pep Matas, que substituï Mirambell, Josep Clara, Santi Soler, Joan Fort, Christian Guilleré, Mario Zucchitello... i tinc molt bon record de la relació d'amistat i familiaritat que vam edificar i que avui amb les presses ja no és possible. A la Corona d'Aragó hi vaig conèixer la Josefina, investiga-

dora, filla d'en Mateu, el meu professor de paleografia i de numismàtica a la Universitat de Barcelona; també Jaume Riera i Frederic Udina, que n'era el director...

—Una troballa important fou la biblioteca de Jeroni Pujades.

—Després dels templers vaig descobrir casualment la biblioteca de Pujades a

l'Arxiu Històric de Girona. Va aparèixer un volum d'inventari bibliogràfic amb la portada mig esborrada, a penes s'hi llegia «Hyer[...] Pu[...]». La vaig reconstruir i, quina alegria, era l'inventari de la biblioteca de Jeroni Pujades; fou, com et diré, com quan un pescador de canya inopinadament puja un gran llobarro. Vaig publicar la descoberta en un

treball sobre el Castelló d'Empúries de l'època de Pujades; l'inventari em serví per contextualitzar Pujades en el Castelló del seu temps, el dels aiguats de la Muga, dels artesans... Núria Salas em va fer notar que era una llàstima que l'estudi de la descoberta de la biblioteca Pujades no fos publicat en una obra autònoma enlloc d'una mena d'apèndix sobre l'autor. Com era la biblioteca de l'historiador? Les biblioteques dels particulars —no les dels ordes religiosos— eren reduïdes, d'uns dos-cents volums com a màxim. I encara si eren d'un metge, d'un jurista... et trobaves amb uns pocs llibres de l'especialitat i prou. La de Pujades en canvi era d'una gamma humanística impressionant, la diversitat de llibres mostrava que n'era un, de gran humanista. He batallat perquè Castelló dediqui un carrer o una biblioteca a aquest home i de moment no hi ha hagut res a fer. Perquè Pujades, que va estar gran part de la seva vida a Castelló, que venia de Barcelona i que el seu pare Miquel —que va escriure el llibre sobre les precedències— era de Figueres, fou una eminència.

—Més troballes i estudis.

—També és important la batalla a ultrança que vaig trobar a Castelló d'Empúries; de lletres de batalla n'hi ha moltes, que ja havia publicat en Riquer, però de batalles que constin en acta només n'hi ha un parell. I resulta que jo en trobo una del segle XV a Castelló!

L'arxiver Pep Matas va trobar un «costumari dels cònsols», una mena de calendari de consuetuds, i em va oferir de publicar-los. Mostren la idiosincràsia de la gent de Castelló, vila de jutges i notaris, i de jueus banquers als quals acudien els pagesos del voltant per pidolar un préstec per

«Quan vaig descobrir l'inventari de la biblioteca de Jeroni Pujadas, fou com quan un pescador de canya puja inopinadament un gran llobarro»

la sementera. I és que el 1391 a Girona la matança de jueus la feren majorment els pagesos, enfadats pels dogals de les hipoteques; a Castelló no va passar res perquè el comte Joan I ho va impedir.

Vaig trobar a l'Arxiu Històric de Girona un quadern escrit en hebreu. Com que el meu hebreu era elemental, vaig estudiar la llengua, però entretant vaig demanar a la Societat d'Estudis Hebraics de Catalunya que m'ho transcrivessin. Després vaig buscar una màquina d'escriure en hebreu aquí, a Barcelona, i a París, i no hi hagué res a fer. Finalment la vaig trobar a Tel-Aviv: mi-te-la, la tinc aquí!

—Ha fet cursets de divulgació de paleografia.

—Rosa Congost em va proposar de fer un curset de paleografia a Girona, que després vaig repetir a Olot on, per gentilesa de mossèn Montal, em quedava a sopar i a dormir a la rectoria. Més tard em proposaren d'oferir-lo a Figueres, i fou en un mal moment: pel mig hi hagueren les vacances de Pasqua i la gent feia campana, l'organització resultà deficient... Encara el vaig tornar a fer, satisfactòriament, a la Bisbal: n'hi havia que venien de Palamós, de Palafrugell i fins i tot de Roses!

A Girona em van proposar de fer un curset de llatí medieval als estudiants, però em vaig adonar que no sabien suficient llatí clàssic i per això no el vaig fer; calia que primer la universitat els n'ensenyés la base. Això sí: a Girona vaig oferir-los un petit glosari o promptuari de mots de llatí medieval que completava el llegendari Du Cange que es publicà a Àustria el segle XVII i que potser en tot Girona n'hi ha un parell d'exemplars i jo en tinc un; són aquells volums d'allà. I és que aquest diccionari de llatí medieval, importantíssim, no

superat, va ser fet en ambient germànic i molts dels mots d'aquí no hi són. Per això vaig actualitzar l'essencial per poder treballar amb els documents d'aquí; em vaig basar en el treball no acabat del *Diccionari medieval català* dels doctors Bassols i Bastardas i equip, del qual només s'han publicat les cinc primeres lletres.

Però vaja: amb tot plegat no en feia ni per la gasolina i, com que m'he anat fent gran, ja no he fet més cursets.

Durant l'entrevista —som a mig setembre— ha llampegat, ha tronat i ha plogut molta aigua. Sortim a fora i ara a penes cauen quatre gotes; mossèn Pujol m'acomia afectuosament i m'indica les maniobres que haig de fer si vull sortir airós d'on he deixat el cotxe. Quan em vaig allunyar veig pel retrovisor la figura d'una persona normalíssima que pausadament passa el porxo per tornar a l'estança amb els llibres, els papers, l'estudi i la reflexió, i a l'activitat pastoral quotidiana.